

## ELSŐ PANEL

A nyolcvanas évek változásainak hadtudományi előkészítése, az MHTT létrejötte<sup>1</sup>

*Az első panel közreműködőinek egy része:  
Berek Lajos, Szabó József, Nagy László, Szabó Miklós, Szakály Sándor*

Héjja István

## A Kiss Károly Hadtudományi Klub megalapításának jelentősége

Mit jelentett a konferencia címében is jelzett a 30 év a tudományban? – amikor ezt a kérdést feltesszük, és értékeljük ezt az időszakot, akkor a választ a fejlődés szempontjából kell megfogalmaznunk. Sőt abból a szempontból is, hogy vajon időben felfedte-e ez a tudós közösség a szükségszerű változtatások igényét, továbbá azt, hogy mennyire volt képes a minőségi fejlődést/változást inspirálni, annak hajtóereje lenni?

A '80-as évek elejére a hadviselés új generációjának kirajzolódása lassan elavulttá tette addigi ismereteinket, átértékelődött minden, amit addig vallottunk. Nézzük meg a 30 évvel ezelőtti történeteket és azt, hogy a hadtudomány akkor a maga előrelátásával

<sup>1</sup> Témagazda: dr. Szabó József ny. vezérőrnagy, DSc, az MHTT örökös tagja.  
Levezető elnök: prof. dr. Szabó Miklós ny. altábornagy, DSc, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Rector Emeritusa, az MTA rendes tagja.

mekkora távlatokat fogott át, és miként segítette a fejlődés szempontjából célravezető irányvonal kialakítását; azt, hogy szerény eszközeinkkel, hogyan járultunk hozzá a fejlődés tudományos megalapozásához és ennek a történelmileg is mérvadó időszaknak az alakításához! Vizsgáljuk meg továbbá annak a kornak a nemzetközi és hazai eseményeit, amelyek jelentős hatást gyakoroltak a hadtudomány alakítóira!

### *A hadtudományt érő kihívások a '80-as években*

#### *A nemzetközi események*

A nemzetközi események közül elsősorban az Egyesült Államok és a NATO helyzetét kell megvizsgáljunk. Az Egyesült Államok politikája a Reagan-kormányzat idején új fejezetet nyitott a nemzetközi politikában. A világ – élén az Egyesült Államokkal – a globalizáció kezdeti szakaszához érkezett. A tudomány képviselői előtt a mikroelektronika, a műholdas technika, a számítógépes technológia távlatai rajzolódtak ki, amelyek megalapozták a haditechnikai fejlesztések új lehetőségeit.

A NATO-országok állam- és kormányfői 1978-ban, Washingtonban megtartott tanácskozásukon behatóan foglalkoztak a NATO-stratégia kérdéseivel és az 1990-es évek közepéig terjedő haderő-fejlesztési, fegyverkezési programokkal. Hosszú távú védelmi program keretében dolgozták ki az 1979 és 1993 közötti 15 éves időszakra a szövetség hadászati alapelveit. Hangsúlyozták, hogy a katonai erőnek „a hadászati, a harcászati, a kozmikus, az atomtámadó és a hagyományos erők tevékenységének a kapcsolatok új összhangján kell alapulnia”. Az elgondolás megvalósításában nagy szerepet szántak a hagyományos fegyverek csúcstechnológiára épített új nemzedékének, az ún. nagypontosságú fegyverek kifejlesztés alatt álló generációinak. Ezek a korszerű elemeket, fegyvereket magukba foglaló komplexumok a légi-földi hadviselés alapját képezték és képezik ma is. A korszerűsítés érintette a haditengerészeti és a kozmikus erőket is, átfogta a haderő egészét. Ennek egyik fontos eleme a hadászati védelmi kezdeményezés, amelynek funkciójaként az ellenséges rakéta-nukleáris válaszcsepés kivédését jelölték meg.

A szembenálló félnél: a Szovjetuniónál és a Varsói Szerződésnél (VSZ) is előtérbe került és felgyorsult a katonai-technikai és technológiai fejlesztés, nagy szerepet kaptak a nemzetközi szintű együttműködés erősítésének, a kutatásnak és a haditechnikai fejlesztésnek a kérdései. Ennek érdekében 1977-ben tudományos tanácskozást tartottak Varsóban, amelynek témája a hadtudomány tárgyának és struktúrájának vizsgálata volt a jövő kihívásaival összefüggésben. 1978-ban és '79-ben Budapesten szerveztek konferenciákat a NATO és a VSZ országaiban folyó tudományos kutatások eredményeinek vizsgálatára és megvitatására.

A jelzett változásokat vizsgálva szomszédjaink: a semleges Ausztria és az el nem kötelezett Jugoszlávia is átértékelte a helyzetet; kialakította hosszú távú elképzeléseit a hadtudomány és haditechnika fejlesztéseire vonatkozóan; új alapokra helyezte a haderő-fejlesztéseit.

Az új típusú konfliktusok hadtudományra gyakorolt hatását vizsgálva ki kell emelnünk a világpolitika meghatározó eseményévé vált afganisztáni háborút (1979), amely a szovjet–amerikai viszonyoknak is egyik fő témájává vált, de kihatott az ázsiai helyzetre, a muzulmán világra, az olimpiára, és az amerikai elnökválasztásra is.

### *A magyar hadtudomány helyzete*

Ami a magyar hadtudományt illeti, az a jelzett időszakban szervezési és irányítási szempontból átmeneti állapotban volt. A Hadtudományi Intézet 1976-ban megszűnt, ugyanakkor a Vezérkar Tudományos Osztályát más jellegű feladatok végzésére hozták létre, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) pedig nem kapott feladatot tudományszervezői szerepek betöltésére.

A Magyar Néphadseregben (MN) folyó tudományos munka irányítását a kormány Tudománypolitikai Bizottsága vette kezébe. A Bizottság fő törekvése az volt, hogy maga vezesse a tudománypolitikai előkészítő munkát és elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) egyes kutatócsoportjai közötti együttműködést koordinálja, illetve – erősítve az interdiszciplináris jelleget – szorgalmazta a katonai szakemberek, minősített kutatók, oktatók beválasztását az MTA bizottságaiba.

Az 1982. április 9-én megrendezett tudományos tanácskozás foglalkozott a tudományos munkához kapcsolódó információkhoz a hozzáférés szabályozásának kérdésével, a megfelelő információ-áramlással. A június 2-ai aktívülésen pedig a tudományos munkát irányítók, a tudományos műhelyek képviselői és a tudományszervezők hatékonyabb együttműködésével foglalkoztak. Feladatként jelentkezett:

- a tudományos műhelyek jobb együttműködésének elősegítése;
- interdiszciplináris kutatócsoportok szervezése;
- kutatómunka feltételeinek javítása;
- a kutatók anyagi és erkölcsi megbecsülésének a növelése;
- a gyakorlatok tapasztalatainak elemzése, a hasznosítható eredmények érvényesítése az oktatásban és a MN-ben, a feldolgozó munka hatékonyságának a növelése;
- a hadtudomány eredmények gyorsabb felhasználásának elősegítése és az eredmények minél gyorsabb átvitele a gyakorlatba.

### *A Kiss Károly Hadtudományi Klub létrejötte és fejlődése a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásáig*

A hadtudomány művelői, a tudományos fokozattal rendelkezők, a szakemberek körében megfogalmazódott az igény, hogy szükség lenne egy tudományos jellegű, vitákat is lehetővé tevő, fórumszerű, állandó tagsággal, programmal rendelkező, de mégis nyilvános, a magyar hagyományoknak megfelelő klubra. Ez az igény vált valóra a Kiss Károly Hadtudományi Klub keretében.

A tervezett szakmai közösségi fórum működési elveinek kimunkálása után célszerűnek látszott, hogy az olyan személy nevét vegye fel, akinek katonai és tudományos életútja híven fejezi ki az összefogás célját és jellegét. A választás – Ács Tibor javaslatára – a reformkor eszméjével azonosuló katonai teoretikusra, a Magyar Tudományos Akadémia egykori tagjára, Kiss Károly honvéd ezredesre esett.<sup>2</sup>

---

2 Kiss Károly (1793–1866) honvéd ezredes, hadtudós. A Magyar Tudós Társaság I. nagygyűlésén 1831. február 17-én levelező taggá, 1840. szeptember 5-én pedig hadtudományi rendes taggá választották. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar katonai nyelv, és a nemzeti hadtudomány létrehozásában.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub (a továbbiakban: Klub) végül is 1983 elején alakult meg 31 fős taglétszámmal. Az alapítók között jelen voltak a tudományos minősítés, a hadműveleti tervezés, a haditechnikai fejlesztés, az anyagtervezés jeles képviselői, Deák Péter, Móricz Lajos,<sup>3</sup> Ács Tibor, Vasvári Vilmos, Várhegyi István, Madaras Péter, Szenes Zoltán, Csabai György, Kőszegvári Tibor és még sokan mások. A célok között szerepelt:

- a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományok közti eszmecsere érvényesítése;
- a hadtudomány művelésével összefüggő kérdések megvitatása;
- a hadtudomány szakterületeit érintő kérdések elemzése, a tudományos képzésben résztvevők segítése;
- a végzett kutatások eredményeinek ismertetése, és más aktuális kérdések megvitatása.

A későbbiek során előadóként, illetve az egyes rendezvények házigazdájaként értékes szerepet játszottak a klub életében olyan kitűnő szakemberek, mint Szentesi György, Kovács Jenő, Nagy László, Héjja István, Pataky Iván, Enzsöl Gyula, Pirityi Sándor, Szternák György, Opál Sándor, Léka Gyula, Bodrogi László, Lajtós Béla. A Klub elnökeiként kiemelkedő tevékenységet folytattak Móricz Lajos, Vasvári Vilmos, Berek Lajos, Csabai György (mint alelnök), majd Héjja István és Csery Péter.

Az Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) megalakulását megelőzően az életképes, eseményekben bővelkedő, tartalmas klubélet érzékenyen reagált minden fontos társadalmi, biztonság-, és katonapolitikai eseményre, illetve néphadsereg-szintű rendezvényre.

Az általam vizsgált időszak három jól elkülöníthető szakaszra bontható:

- a) A kezdeti időszak, amelyre a szervezeti élet kialakítása, a programok véglegesítése és a működési rend kialakítása volt jellemző (1982–1983).
- b) A védelmi képességek vizsgálata, a nemzetközi információcsere biztosításának kialakítása és érvényesítése (1984–1987).
- c) A társadalmi és nemzetközi hatások hadtudományt, hadügyet, biztonságpolitikát érintő vizsgálatai (1988-tól az MHTT megalakításáig tartó időszak).

A vizsgált időszakok ilyen értelmű tagolásának helyességét sokunk tapasztalatai támasztják alá. A külső és belső körülmények dinamikus változása, azok tapasztalatainak egyre szervezettebbé váló közös feldolgozása és a megállapítások közreadása lassú, de jól érzékelhető szemléletváltozást eredményezett a szakmai közvéleményben. A továbbiakban tekintsük át részleteiben az egyes időszakok legfontosabb eseményeit.

#### a) Az 1982–83 közötti szakasz

A legfontosabb feladat a szervezeti keretek és a működési rend hosszú távra szóló megalapozása, a programok véglegesítése volt. A tartalomhoz rugalmasan, de következetesen kellett alakítani a közösségi és a szervezeti formációkat. A megalakítás

3 A Kiss Károly Hadtudományi Klub és a Magyar Hadtudományi Társaság első elnöke, a tudományszervezés kiemelkedő egyénisége.

s közvetlen előkészítése Deák Péter, a névadás és a tradíciókhoz kapcsolódás Ács Tibor, az első programok kidolgozása, a tervek egyeztetése pedig Vasvári Vilmos érdeme. A Klub ebben az időszakban Magyar Néphadsereg Művelődési Háza keretében működött. A klubtevékenység célirányos működése a következőkre irányult:

- a fejlődés, az átértékelés és az új ismeretek tematikus jellegének meghatározása, konzultációk lehetőségének biztosítása;
- a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományágazatok közti kapcsolatépítés, kapcsolattartás, eszmecsere bővítése és elmélyítése nemzetközi szinten is;
- a hadtudomány művelésével összefüggő kérdések megvitatása, a tudományos élet szintjeinek és formáinak alakítása;
- a hadtudomány szakterületeit érintő kérdések művelése, elemzése, a tudományos képzésre készülőknek a közösségbe történő bevonása, a résztvevők segítése és számukra fórum biztosítása eredmények ismertetéséhez;
- a végzett kutatások eredményeinek, összetevőiknek ismertetése, és más aktuális kérdések megvitatása.

*b) 1984–1987 közötti szakasz*

Eddigre jelentősen megerősödött a klubtevékenység szakmai megalapozottsága, hiszen a '80-as évek közepére már 20 fő érte el a tudomány doktora, 200 a tudomány kandidátusa tudományos fokozatot. Az említettek 76%-a a hadtudományban szerezte minősítését. Rajtuk kívül további 70 fő vett részt tudományos képzésen. Ebben az időszakban megkezdődött a tudományos továbbképzésben és a minősítésben résztvevők részére a fórum biztosítása a Klub keretei között. Az akkortájt kibontakozó politikai, gazdasági, társadalmi folyamatok nagy hatással voltak a hadtudományi kutatómunkákra is. Főként azokkal összefüggésben került előtérbe a védelmi képességek vizsgálata. A VSZ 1987-es, katonai doktrínával kapcsolatos tanácskozásának hatására felerősödött a hadtudomány általános elméletében rögzítettek mélyreható elemzése és felülvizsgálata iránti igény. Az éves tervekben a katonai nyelvtől a sajtómunkán keresztül a konfliktuskörzeteknek, a hadviselés egyes témáinak, a védelmi felkészítés területeinek aktuális témáit dolgoztuk fel, miközben érintettük a hadigazdaság, a polgári védelem, a műszaki tudományok aktuális kérdéseit is. A témák előadói, a rendezvények házigazdái között olyan személyek szerepeltek, mint Deák Péter, Ács Tibor, Vasvári Vilmos, Móricz Lajos, Pataky Iván, Bokor Imre, Szabó Egon, Enzsöl Gyula, Janza Károly, Zsíros Imre, Kőszegvári Tibor, Pusztai János, Csabai Károly, Simon Sándor.

*c) 1988-tól az MHTT megalakításáig tartó időszak*

Ekkortájt a társadalmi és nemzetközi hatások hadtudományt, hadügyet, biztonságpolitikát érintő vizsgálatai kerültek előtérbe, így főként az európai a biztonság és együttműködés folyamat, az enyhülés eredményei, a leszerelés kérdései. A Klub a tárgyidőszakban olyan témákat tűzött napirendre, mint a doktrínák változásai, a hadi és katonai gazdálkodás, az európai biztonság és bizalomerősítés kérdéskörei, a hadtudomány, a tudományos továbbképzés és együttműködés, a Magyar Köztársaság védelempolitikájának, az egyes hadtörténeti kutatásoknak a helyzete. A klubrendezvények nyilvánossága, az adott kutatással foglalkozó szakemberek jelenléte

biztosította, hogy a napirendre került kérdések megvitatása elősegítse a témák további kutatását. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy megerősödtek a kapcsolatok más tudományágak, szakterületek kutatóival, akik számot adtak folyó kutatásaik eredményeiről. Ebben az időszakban kirándulást tettünk az MTA Dél-Dunántúli Regionális Csoportjánál, Pécsen (1988); a csehszlovák légierő katonai főiskoláján, Kassán (1989); Bécsben, a Hadi Levéltárban és Bécsújhelyen a Mária Terézia Katonai Akadémián (1990).

\* \* \*

A '80-as évek végére – összhangban a kibontakozó rendszerváltással – a klub tagságában felmerült egy olyan civil tudományos társaság létrehozásának igénye, amely alkalmas lehet arra, hogy kereteket biztosítson a hadtudomány különböző területeinek rendszeres vizsgálatához. A klub közgyűlése erre a célra szervezőbizottságot hozott létre és rövidesen megkezdődhetett az érdemi munka. Az MHTT létrejöttét követően a tagság állást foglalt arról, hogy a Kiss Károly Hadtudományi Klub a továbbiakban annak keretei között, a Társaság vitafórumaként folytassa működését.

Szabó József

## A Kiss Károly Hadtudományi Klubtól a Magyar Hadtudományi Társaságig

A hadtudomány nyílttá tételére való törekvés jegyében jött létre huszonhárom éve a Magyar Hadtudományi Társaság. Azóta van e tudományterületnek is más hazai tudományos társaságokhoz hasonló keretekben működő, önálló jogi személyként bejegyzett civil szervezete.

A hadtudomány az egyik legősibb tudományterület. Kialakulása évezredekre nyúlik vissza, s mondhatjuk, hogy a történelem homályába vész. Herodotosz szerint Krózus királytól,<sup>4</sup> Lydia utolsó uralkodójától való a megállapítás, miszerint „*Ha békét akarsz, készülj a háborúra!*” (Si vis pacem, para bellum). Hasonló gondolatoknak adott hangot mintegy száz évvel később a görög filozófus, Herakleitosz is. Tőle származik a mondás: „*a harc minden dolgok atyja*”. Érdekes tapasztalatot szűrt le 5–600 évvel később Vergiliusz, aki szerint a „*... háborúból nem fakad üdv, békéért esdünk mindnyájan*”. Ugyancsak tőle származik a mondás: „*Vajon ki lenne oly esztelen, hogy a háborút választaná a béke helyett. Békében az atyákat temetik el a fiak, a háborúban azonban a fiakat az atyák.*”

A hadviselésről, a fegyveres küzdelemről való gondolkodás a továbbiakban is nyomon követhető a bölcsék megnyilvánulásain keresztül. Anatol France mondja például: „*Akit legyőznek, lázadó! A győztesek sohasem lázadók!*” Elgondolkoztató Le Bon

4 I. e. 560–547 között ült birodalma trónján.